

ОГЛЯД ІНОЗЕМНОЇ ЛІТЕРАТУРИ З БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМОЛОГІЇ¹

Я протягом багатьох років обговорюю іноземні публікації зі сфери наук про бібліотеку та наукову інформацію, а часом і з інших споріднених дисциплін, на сторінках польського квартальника “Przegląd Biblioteczny” та словацького місячника “Knižnica”. Цього разу вперше така публікація з’являється у “Віснику Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології”. Розраховую на те, що знайдуться зацікавлені цим матеріалом.

До обговорення вибираю книжки, бо наперекір тому, що говорять і пишуть, саме друковані монографії та підручники визначають сферу зацікавлень та здобутки науки. Стараюся наголошувати на добрих і дуже добрих публікаціях, але часом варто звернутися і до слабших текстів, щоб показати, чим загалом займаються наші колеги в різних країнах. Аби полегшити читачеві сприйняття інформації, використовую синтетичну символіку оцінок – від однієї зірочки [*], яка означає цілковите непорозуміння, аж до шести зірочок [*****], які припадають досконалим текстам.

Тематика огляду широка. Аналізуючи погляди, думки про бібліотечні та інформаційні процеси, намагаюся зберегти зважені пропорції між тим, що функціонує зараз, та пропозиціями на майбутнє. Це не легко, бо зазначені відповіді є переважно крайніми. Вони головню відносяться – занадто часто дуже загально! – до того, що може бути, а легковажать тим, що є і залишаться. Оце, можливо, і є головний клопіт сучасної теорії бібліотекознавства.

На щастя, знаходяться й раціональні голоси, які звертаються до реальної бібліотечної дійсності, з конкретними пропозиціями: що можна та що слід робити у новому суспільному, комунікаційному та освітньому контексті. Такі тексти згадую найохочіше.

Інколи варто також вийти за обмежений обсяг бібліології та науки про інформацію, шукаючи корисних пояснень деінде. Хоча б серед рефлексій на тему творення і оформлення значень в комунікаційних процесах, або між думками та поглядами на мотивацію поведінки. Це для нас дуже важливо. Тому такі книги також іноді згадую.

Натомість тепер можна засумніватися, чи слід власне тут сигналізувати про українську книжку. Для мене вона є “закордонна”, але для читачів *Вісника* – ні. Однак на цьому прикладі добре видно розбіжності у способах провадження суспільних та гуманітарних наук у світі: вони є зовсім різні. Це видно в міжнародному контексті. І мої роздуми мають власне такий сенс.

Я помістив також обговорення книги з Індії, цілковито безнадійної. Однак так теж пишуть. На жаль, потрібно і про таке знати. Між іншим, її автор зазначив, що Львів знаходиться у... Болгарії. Замість обурення, прошу поставитися до цього з гумором. Чоловік просто не здогадався придбати собі карту світу.

¹ Запропонований тут текст без вступу для українського читача вперше було опубліковано польською мовою: *Z lektur zagranicznych // Przegląd Biblioteczny*. – 2012. – № 4. – S. 589–599; 2013. – № 1. – S. 66–75.

Бібліотека і електронний контекст використання [***]**

Nicholas G. Tomaiuolo. *UContent. The information professional's guide to user-generated content*. Medford: Information Today, Inc., 2012. 340 s. ISBN 978-1-57387-425-0.

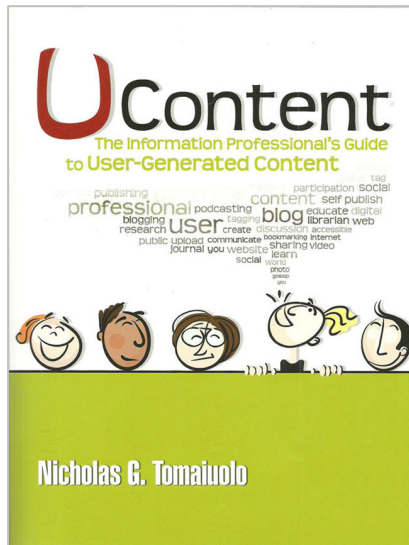
Це прекрасна публікація американського бібліолога, в якій автор розповідає про можливості використання бібліотеками різних суспільних Інтернет-платформ, інтерактивних у версії 2.0, а що особливо важливо, зі вказівками практичного застосування та відсилками до порадників (однак лише англомовних), які вже існують у Мережі. Це дуже важливий крок в бік реального запровадження того, що уможливають інтерактивні формати, бо до того часу переважали концептуальні розмірковування. На щастя, починає зростати число упродовжених новацій – і в нас також.

Н. Томаюоло не протистоїть попередній бібліотечній практиці, натомість пропонує збагачення її репертуару, не лише цифрового, але й, власне, інтерактивного. Застерігає, що для користувача з'являється ризик дезінформації, принаймні, спрощення змісту, однак саме тому і потрібне бібліотечне посередництво, яке додає модерування та верифікацію того, що передає Мережа і що до неї вносить суспільство. І він вважає це навіть важливішим, ніж звичайне бібліотечне надання *змісту* інформації.

Цікаво, що автор пропагує блоги, які (між іншими) окреслює як непрофесійну журналістику. Тим часом бібліотекарі ставляться до них без ентузіазму через незрозумілу їх ефективність та значні витрати зусиль та часу; бракує людей, аби це робити, причому не як одноразову акцію, а постійно. Н. Томаюоло, однак, вважає, що бібліотечний блог – це добра форма комунікації з суспільством і загалом ефективна, якщо матиме належну промоцію. При тому блог є багатофункціональним, бо надається не лише для порозуміння з користувачами чи до зондування їхніх думок і побажань, а й до поширення різноманітних повідомлень, зокрема, про нові надходження, бібліотечні ресурси та нові заходи.

У тексті є заохочення створювати у бібліотеках різні форми електронної журналістики – мережеву періодику, електронні бюлетені – на місцевому або галузевому рівні. Бібліотека може тоді удоступнювати результати такої роботи і організувати їх трансляцію, натомість редагування такої періодики найкраще доручати волонтерам, але за участю бібліотекарів. Це приживеться там, де професійна журналістика не працює, але у цьому випадку формалізацію треба зменшити до мінімуму. Натомість існує небезпека переказу неправдивої інформації або маніпулювання фактами, і саме тому важливим є модерування бібліотекою таких проектів.

Збірне редагування інформаційних баз даних типу *wiki* має серед бібліотекарів погану репутацію, однак, незважаючи на це, таку форму роботи ініціюють у США близько третини бібліотек. Н. Томаюоло переконує, що локально і галузеву можна таким чином створювати цікаві повідомлення, необхідно лише забезпечити мінімальні умови для перевірки інформації. Так як – після перевірки – повідомлення від громадськості приймає навіть *Encyclopaedia Britannica*, то, очевидно, щось у тому є.

В різних соціальних мережах загалом неохоче дивляться на експертів, натомість розміщення там бібліотечних сторінок (але без організаційної участі) в цілому толерують. Тому автор заохочує бібліотеки до презентації у Фейсбучі, підкреслюючи переваги такого проекту і відносно невеликі витрати робочого часу. До цієї мережі увійшло вже багато американських бібліотек.

Пишучи далі про самостійні публікації авторами своїх наукових текстів, Н. Томаюоло рекомендує накопичувати такі матеріали в університетських бібліотеках, там само їх систематизувати і удоступнювати із попереднім інформуванням. Це, як правило, спеціалізовані публікації, малотиражні, якщо друковані, але переважають електронні. Професійні видавці зазвичай таких публікацій не хочуть, бо створюється з них невігідний для торгівлі *довгий хвіст (Long Tail)*: багато видань у кількох примірниках. Натомість бібліотекам це не заважає, а для обігу інформації може бути важливим. Цікаво, однак, те, що в цій праці немає ані слова про участь бібліотек у *виданні* таких текстів. А така ж практика існує і напевно буде розвиватися.

Є, проте, згадка про фольксономічну практику публічного тегування або творення користувачами ключових слів для широкого обігу. В англійських країнах це вже можливе за допомогою сервісів *Delicious* чи *Library Thing*. Однак бібліотекарі (знову?) не виявляють ентузіазму. Зрозуміло: якщо ми створили чудові таксономічні системи класифікації засобів комунікації, то навіщо нам інші? Отож ці наші є справді хороші, лише важкі для загального користування. Натомість ключові слова є для всіх очевидними, а окрім того, їх творять особи, які *перечитали* тексти, – тому тегування продукує більше гасел, ніж їх з'являється у рамках таксономії. Практичний результат такий, що завдяки цим діям формується другий, додатковий, фольксономічний предметний каталог, який, якщо залишитись окремо, буде корисним.

Тональність цілої публікації, однозначно предметна та фахова, спрямована головним чином на переконання. З цього випливає, що бібліотекарі з деяким ваганням використовують засоби Інтернету для виконання своїх обов'язків. Роблять це вони, однак, щораз більше, особливо, коли знають, що і як треба зробити, або якщо створені відповідні умови.

Твіттер [*****]

Василий Леонов. *Twitter. Ваш мобільний блог*. Москва: Ексмо, 2010. 239 с. ISBN 978-5-699-40781-1.

Стосовно інформаційної або, ширше, комунікаційної підготовки людей, а також щодо науки використовувати різні знаряддя прийому інформації, сформувалися дві протилежні думки. Знавці поєднують набуті у цій сфері вміння зі шкільною практикою та бібліотечною пропозицією, тоді як громадськість покладається на самоосвіту. Натомість ніхто не згадує про існування готових довідників, підручників, інструкцій, тому що – принаймні, у цій частині Європи – є їх менше, ніж мало. А мало би бути багато, як друкованих, так і в Мережі.

Багато людей говорить, що завдяки Інтернету не можна навчитися ним користуватися, а друковані матеріали ніхто (?) не хоче читати. Або що опрацювання таких самовчителів є надзвичайно важким. Однак це можливо, про що свідчить чудова публікація В. Леонова на тему Твіттера (її представляю із деяким запізненням, але книга того варта). Це справді окрема ділянка електронної комунікації, і важлива, однак на увагу заслуговує передовсім *стосіб*, яким ця книга була підготована.

Твіттер – в оригінальному значенні це базікання, також белькотання і навіть... цвірінкання – це соціальний сервіс, зорієнтований власне на письмову “балаканину” у Мережі, коротку, у формі мікроблогу, обмежену до 140–160 знаків. Це таке інтерактивне, інтернетне SMS, яке використовують мільйони людей для скорочених повідомлень. І це добре – натомість погано, коли ним зловживають, бо тоді руйнується здатність нормального порозуміння. Але тут немає нічого незвичного, бо кожне надужиття примітивізує.

Отже, В. Леонов детально і чітко, додаючи багато інструктивних ілюстрацій, розповів, як (крок за кроком) зареєструватися в цій мережі і створити акаунт, потім як у Твіттері діяти. У книжці є основна частина, також спеціальна, власне російська, дуже важлива з огляду на інший алфавіт. Є також численні приклади дій, а також додано спеціальний словник назв та термінів. В цілому книга написана прекрасно.

Автор наважився також на характеристику різних робочих практик, описав різноманітні способи (прості і складніші) пошуку постів, радячи використовувати RSS для коректного перегляду новин. Також прокоментував брак у Твіттері цензури і модераторів – що не лише в Росії не одного тішить – але й застеріг, що адміністратор сервісу може заблокувати пост з етичних або звичаєвих причин. Про політичні підстави немає ані слова.

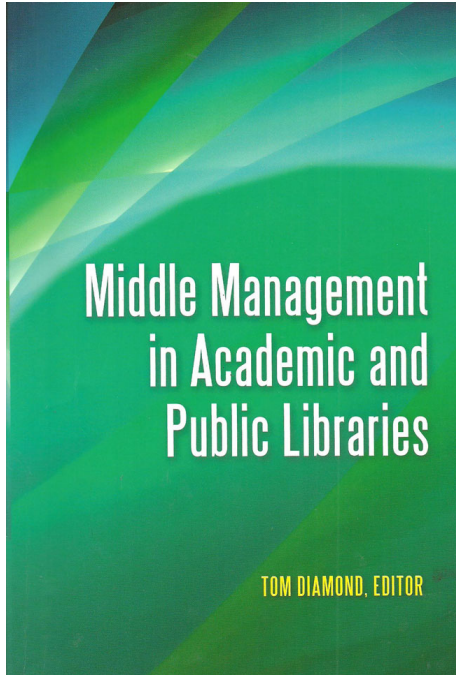
Важко у такому огляді зреферувати всі характерні деталі, бо їх є дуже багато, а все разом добре сприяє засвоєнню навичок користувача. Без перебільшення можна у кожному разі сказати, що це є у своєму роді зразковий підручник / порадишник. Є лише одне застереження. У тексті є повідомлення, що у Росії з’явився місцевий сервіс *tweets.ru* – звичайно, дуже потрібний, бо пристосований до місцевих умов. Однак у назві розділу на цю тему виявився додаток “Наша відповідь Заходів!”. І в цей момент у мене розболілися зуби, причому не лише завдяки знакові оклику.

Ось так розумний, зрештою, автор, без жодної конкретної причини і в *такому* тексті, унаочнює одвічну російську нав’язливу ідею. Це фактично комплекс народу, якого нібито не любить і кривдить Захід від початків – з політичних, релігійних та культурних (алфавіт) причин – чи не від часів монгольського іга аж по відносно свіжий епітет “імперія зла”. Цей комплекс має загальний, незалежний від політичних уподобань характер і затьмарює свідомість, бо, мабуть, ніхто не сумнівається, що т. зв. Захід має в носі якийсь там *tweets.ru*. Так цей комплекс, така непотрібна деталь з’явилася у загалом дуже добрій книжці. Але часом так буває: стереотипи є поза розумом.

Бібліотечне управління на середньому рівні [**]**

Middle management in academic and public libraries / red. Tom Diamond. Santa Barbara: Libraries Unlimited, 2011. 233 s., ISBN 978-1-59884-689-8

Про управління в бібліотеках пишеться зазвичай через призму головної ланки, дирекції, і таких публікацій є багато. Натомість про середню ланку, на рівні відділів, секцій чи філій – де керування є трохи інакшим – пишуть відносно рідко. Ця книга, яку написали американські практики та теоретики, заповнює такий пробіл в міру компетентно. Хоча серед цікавих думок трапляються і банальні, однак у збірних працях таке буває часто.

Головна думка є така, що основна відмінність управління на середньому рівні полягає у трьох напрямках службових стосунків. У такого керівника, з одного боку, існують постійні стосунки з працівниками його відділу. З іншого, він безпосередньо співпрацює з менеджерами вищої ланки, рівня дирекції. Але ще потрібно співпрацювати з керівниками відділів, управліннями того самого рівня. Утримання реального ситуаційного балансу є обов'язковим, але це дуже важке завдання.

Багато залежить від загальнобібліотечної організації управління, а особливо від рівномірності, балансу прав та відповідальності менеджерів. Якщо це є, то управління може бути ефективним і приносити задоволення. При надмірній відповідальності настає розчарування, з'являється почуття пригніченості, а окрім того зменшується повага співпрацівників. З іншого боку, надмір прав може привести до втрати розуміння загальної мети діяльності, а часом також до фрустрації. Зрештою, в цілому на цьому рівні переважає відчуття занадто великої кількості обов'язків та нестачі прав. Чи так є насправді, то вже інше питання. Часто вважають, що вище керівництво відірване від дійсності і дуже бюрократизоване. Натомість стосунки із керівниками підрозділів того ж рівня оцінюють переважно як позитивні.

Нелегко втримувати рівновагу між очікуваннями керівництва та власних співробітників. Передовсім треба їх знати. Особам, призначеним на вищі посади із середовища працівників, тепер їм підлеглих, доводиться легше, бо вони знають людей, а також виробничі процеси і звичаї, натомість їм бракує дистанції, свіжого погляду, нової перспективи, а нерідко перешкоджає також той факт, що підлегли раніше були колегами і приятелями. З іншого боку, особи ззовні є справді вільні від тих обмежень, однак погано оцінюють всі обставини роботи. Тому важко відразу визначити, який із цих варіантів є ефективнішим. Особисто я віддаю перевагу підвищенню по службі співробітників, бо це природно, але я не перебуваю серед співавторів цієї книги.

Під час фінансових проблем бібліотеки буває так, що новий керівник середнього рівня починає виконувати свої функції після того, як його посада тривалий час була вакантною. Це дуже неприємна обставина, бо працівники вже певним чином розслабилися, серед них з'явилися неформальні лідери, які можуть перешкоджати. Проявляються також погані наслідки давніх рішень або їх браку, і треба з цим всім разом давати раду. Однак нові рішення найкраще впроваджувати поступово, обережно, протягом тривалого часу, починаючи від дрібних питань і передбачаючи на повну стабілізацію щонайменше кілька місяців. Однак не можна виключити, що працівникам хаос вже набрид; тоді запровадження порядку вони приймуть із задоволенням і всім буде набагато легше.

Взаємини із верхами (дирекцією і її представниками та координаторами) і взаємини із низами (співробітниками) так чи інакше є конфліктогенними. Вище керівництво оцінює роботу відділів на основі своїх спостережень, які можуть бути поверхневими, зумовленими якимись індивідуальними, суб'єктивними обставинами. З іншого боку, співробітники чекають від керівників середньої ланки підтримки та захисту, не заглиблюючись ні в ситуацію, ні в їх можливості. Потрібно мати велике вміння та значну гнучкість, аби подолати обидві ці взаємно дисонансні тенденції.

Найкраще було б стати лідером, якого цінують обидві сторони. У цьому може допомогти головна дирекція, встановивши раціональний порядок управління та забезпечуючи його реалізацію. Передовсім не намагаючись керувати "вручну" та уникати думки керівників середнього рівня при ухваленні важливих рішень. Тим часом, на жаль, це відбувається часто.

Серед узагальнюючих міркувань найцікавішим мені видається те, яке стосується відділів інформації. Авторка тексту, Донна Баховська, безспідставно вважає, що в цих підрозділах відбуваються найбільші функціональні зміни, а їх ефективність безпосередньо залежить від керівників цих відділів. Відбувається своєрідне розшарування інформаційної спільноти чи поділ на користувачів або виключно цифрових джерел інформації або тільки писемних. Отож, справа у тому, щоби схилити всіх до використання обох видів джерел. Однак ніхто не знає, як це зробити, тому потрібно вчитися разом, спільно, колективно, в практичній діяльності, і кожен керівник мусить бути ініціатором, але одночасно й виконавцем такої стратегії в межах певної програми дій. Іншого способу немає.

Потрібно опанувати знання *різних* джерел інформації з різних сфер, вміти розпізнавати потреби користувачів і ще змушувати себе до активності, набагато більшої, ніж була раніше. Але одночасно і дуже обережної. Бібліотека повинна внести до інформаційних процесів свою власну додану вартість, бо задля цього й існує, однак із поміркованою інтенсивністю, щоби, підтримуючи користувачів, не відлякати їх надлишком добрих намірів. І усе це керівник мусить опанувати і контролювати.

Бібліотеки в навчальних мережах [*]**

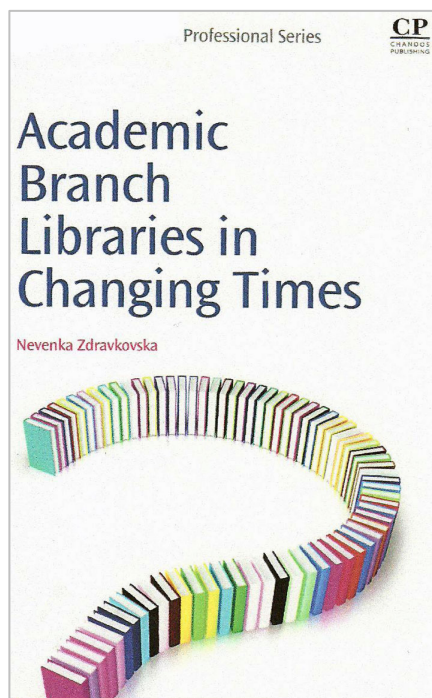
Nevenka Zdravkovska. *Academic branch libraries in changing times*. Oxford: Chandos Publishing, 2011. 211 s. ISBN 978-1-84334-630-2.

Про навчальні бібліотеки нижчого, ніж головний, структурного рівня пише Неვენка Здравковська, яка походить з Македонії, але вже мешкає у США і керує однією з факультетських бібліотек Університету штату Меріленд. Розповіді про такі бібліотеки я зустрічаю не часто, звідси й зацікавлення, хоча книжка могла би бути кращою.

Виразно бракує широкої перспективи, представлення теми, яке виходило би поза межі власного досвіду. Завдання із читання літератури по темі також не було належно виконано.

Це постійна дихотомічна дилема. Думки теоретиків мають добру основу в літературі і є зазвичай концептуальними, логічно правильними, але або не торкаються дійсності взагалі або роблять це непрактично. З іншого боку, практики бачать, якою є дійсність, але губляться при спробах її узагальнити, та й знайомство з літературою часто кепське. В цій книжці це все видно, як на долоні.

Авторка стверджує, що навчальні бібліотеки нижчого рівня з'являлися як відповідь на бюрократизацію головних бібліотек. Це цілковитий нонсенс! Справжніми причинами були спеціалізація науки, яка весь час зростала, отже, з'явилася потреба у предметно спеціалізованих бібліотеках (сьогодні відомо, що це можна організувати інакше), а також розширення навчальних закладів, внаслідок чого однієї бібліотеки для всіх стало мало.

Спочатку творилися факультетські чи інститутські бібліотеки, які у США з часом назвали філіями; деякі з них підпорядкували головним бібліотекам у рамках мережі навчального закладу. Але це поняття є неоднозначним і об'єднує факультетські, міжфакультетські, інститутські бібліотеки та бібліотеки гуртожитків. Тим не менше, дилема підпорядкування чи незалежності є насправді засадничою для цих бібліотек.

Отже, організаційне вирішення є різно-рідним. Балансують між мережевою централізацією бібліотек у навчальному закладі і децентралізацією або незалежністю кожної бібліотеки. У США також є університети (у нас це правило), де кожна бібліотека є автономною. Однак переважає там тенденція до об'єднання бібліотек одного навчального закладу в мережу, підпорядковану головній бібліотеці, а також до злиття менших бібліотек (інститутських) у великі – факультетські, міжфакультетські чи бібліотеки гуртожитків. Альтернативою є цілковита ліквідація невеликих бібліотек.

Серед навчальних бібліотек, названих філіями, у США найчисленнішими є музичні та хімічні. На думку авторки, чим більшою є автономія певної науки, тим краще можна обґрунтувати відокремлення і автономізацію бібліотеки. Це непорозуміння! Мережа не означає фізичного об'єднання бібліотек, а злиття – складання всіх фондів разом, на купу. Предметна спеціалізація персоналу та змісту бібліотеки залишається чинною, навіть зміцнюється. На мою думку, поточне збереження автономії бібліотек нижчого рівня (тимчасове) походить головно з просторової організації навчального закладу, способу фінансування бібліотечної діяльності, а також... зі звички. Але цього Н. Здравковська не відзначає.

Звичайно, кожен рік приносить зміни. Дає про себе знати конкурентність пропозицій у Мережі, особливо в сфері точних наук. Реагуючи на ці обставини, деякі технічні бібліотеки – а такою, власне, керує Н. Здравковська – функціонують як винятково цифрові. Чи це добре рішення, чи ні, важко тепер сказати. В кожному разі, про користь бібліотек надалі свідчать не лише фонди, а й компетентне бібліотечне керівництво та спеціалізоване залучення пропозицій інформації в електронній формі.

Ці та інші узагальнення авторки лише частково правильні, зазвичай перебільшені і позбавлені доказів. Переважають стандартні гасла і стереотипи. Це ж стосується твердження, що відтепер суспільство буде диктувати бібліотекам, в т. ч. навчальним, принципи та форми функціонування. Це “гарне” пустослів’я. Досить лише запитати, яким чином, і... відповіді не буде.

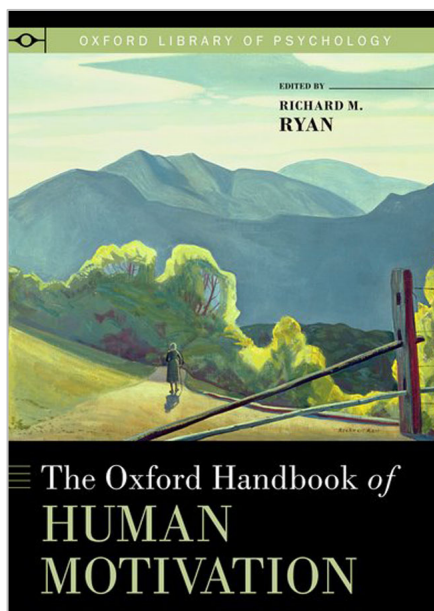
Майже все про мотивацію [*****]

The Oxford handbook of human motivation / red. Richard M. Ryan. Oxford: Oxford University Press, 2012. 579 s. ISBN 978-0-19-539982-0.

У дуже відомому видавництві “Oxford University Press” вийшла друком монументальна публікація, яка у багатоаспектному форматі представляє тему мотивації у сучасній психологічній науці. Редактором тому є відомий американський психолог, професор Річард Райан з університету в Рочестері, авторами (найчастіше співавторами) окремих розділів є видатні спеціалісти, в основному зі США, також із Великої Британії, Австралії, Канади, Голландії, Німеччини і Швейцарії, навіть із Південної Кореї. Це незвичайно амбітна спроба визначити, до яких результатів на тему мотивації приходять сучасна психологія, спираючись також на дещо раніші висновки і беручи до уваги різні методи дослідження з залученням найновіших досягнень нейронауки, яку, щоправда, не всі автори трактують позитивно.

Серед тематики бібліологічних досліджень наука про мотивацію з’являється на маргінесі – зазвичай в контексті процесів відбору (літератури чи матеріалів з Інтернету) – проте набагато більшу увагу приділяємо зацікавленням, хоча це лише один із багатьох можливих мотиваторів поведінки. Отже, це є безсумнівна помилка, яка після знайомства з цим томом виявляється зі всією очевидністю.

Однак надто багато *пояснень* не слід очікувати, бо це дослідження призначене для психологів, і неспеціаліст може не дати собі ради з цілістю матеріалу. Навіть не через мову, бо вона не є (на мою думку) надто спеціалізованою, як через форми викладення інформації. Ми звично очікуємо однозначних визначень, незаперечної правди, а тут цього небагато. Автори найчастіше сигналізують *різні* способи представлення явищ, *відмінні* точки зору і *різні*, нерідко тільки *частково* узгоджені висновки –

з пропозиціями подальших досліджень. В цьому легко можна загубитися. Але саме так виглядає тепер більшість наук, що “біжать” у своєму розвитку.

В короткому огляді не вдається всього зреферувати. Тому зверну тут увагу лише на ті думки, які можуть мати зв'язок із тим, чим ми займаємося. Отже, будь-які дії, в т. ч. користувачів і споживачів, походять із планів досягти визначеної мети і згідно з ними можуть прийматися або відкидатися. Відбувається певний підрахунок, свідомий чи не свідомий, емоційного, пізнавального та “енергозатратного” характеру: чи вартість результатів пошуку виправдовує прикладення відповідних зусиль. Проблема полягає в тому, що, виконуючи посередницькі функції в процесах комунікації, ми в бібліотеках покликаємося за звичкою на пізнавальні аргументи, недооцінюючи або неефективно залучаючи (в т. ч. і на рівні власне обслуговування) емоційні чинники. З багатьох досліджень випливає, що бібліотеки як категорія інституцій не дуже приязні для суспільства. У світлі того, що написано в цій книжці, така ситуація повинна змінитися, бо це все – велика помилка.

Ясна річ, люди по-різному реагують на різні мотивації, а їх поведінку визначають різноманітні особисті чинники, зокрема, емоційна вразливість чи самооцінка. Вони беруться головно за ті справи, які мають зв'язок (емоційний і логічний) з індивідуальною системою цінностей, а також із цілями, які вважаються важливими і суто своїми. Далі для застосування цих тверджень належало б докладно встановити ті цінності та цілі, але у колективних випадках це просто ірраціональне завдання. В результаті мотивування інших до чогось часто ґрунтується справді на цінностях, але цінностях... мотиваторів, а це – очевидний дисонанс.

Це не значить, що зовнішня мотивація (спонукання кимось) є в принципі безуспішною, однак вона мусить бути пов'язана з *вірогідним* переліком індивідуальних здобутків (для мотивованої особи), які б емоційно розтлумачувалися. Однак ці здобутки не завжди можна передбачити і конкретизувати. Є також інша форма зовнішньої мотивації – наслідування або порівняння з іншими. Цей механізм діє завдяки відомим людям, кумирам; зараз його в основному використовують піарники та рекламодавці. Бібліотеки спонукують до інтелектуальної діяльності, яка гірше піддається інструктивним вказівкам – напевно тому, що в ній є менше емоцій.

Питання у тому, чи так є завжди і до кінця. Наскільки знаю, у культурі Сходу мотивує все, що сприяє інтеграції між людьми, натомість у західній культурі цінується те, що сприяє особистому розвитку і компетентності. А школи, університети і бібліотеки є ж інституціями, які безпосередньо пов'язані з компетенційною мотивацією, причому на всіх рівнях знання і для людей будь-якого віку. Однак суспільне розуміння цього, хоча й, безумовно, існує, розвивається у повсякденні. Тому низький рівень навчання і засвоєння знань, а також толерування фахової некомпетентності у багатьох професіях є наочними демотиваторами для комунікаційної поведінки.

Протягом тривалого часу вважали – за Абрагамом Маслоу – що вибір мотивації диктує індивідуальна ієрархія потреб. Ніхто цього не заперечує, але сьогодні схиляються до того, що він походить головно із набутої інформації. А інформація буває різною, у т. ч. і фальшивою. Хоча я ще ніколи не зустрічався із цілком переконливим обґрунтуванням потреби *увірогіднення* інформації, яка передається, – то в будь-якому разі від певного часу намагаємося це представити як важливу підставу існування бібліотек. І, як випливає із сказаного вище, маємо рацію.

У мотивуванні інших позитивний результат не гарантовано ще й із огляду на різні підходи до життя. Таким чином, мотивація плутається між поступом і стабільністю. Особи, налаштовані наступально, прогресивно, інноваційно (таких є менше), орієнтуються на позитивний результат, на досягнення і йдуть до того, а невдачі дуже переживають. З іншого боку, обережні особи віддають перевагу спокійній поведінці, бережуть себе, дбають в основному про те, аби не втратити того, що мають, а при невдачі спокійно повертаються до попереднього стану; емоційна амплітуда тут є помітно меншою. Це значить, що пропозиції і заохочення до дій мусять бути диференційовані відповідно до життєвих підходів, також даватися “пропорційно”, аби стати ефективними. У навчальному та комунікативному процесах легше мотивувати прогресивних осіб, однак усі потім краще запам’ятовують досягнення, ніж поразки, що також мотивує. Це варто максимально використовувати.

У цьому томі є тексти, де безпосередньо йдеться про мотивацію у навчанні, як шкільному, так і в університетському. Вони дають матеріал для роздумів. Неспокійних! Отже, в навчанні (це не відкриття) сильно мотивують вчителі, а також учнівські / студентські групи, але, увага (і це відкриття), якщо відносини *безпосередні*. Цього, очевидно, в електронному (дистанційному) навчанні немає, тому радісні відгуки про нього як освітній ідеал – це недоладність, а навіть просто жах.

Вчитель / викладач діє мотиваційно при емоціональному підході до занять і проблем, а також коли визначає високий, але досяжний рівень вимог і залишає (в міру можливості) для учнів свободу вибору. Бібліотека, особливо шкільна, може тут допомогати. Самі результати навчання теж можуть мотивувати, якщо їх можна досягти і оцінити. А поза тим, на першому етапі навчання у середній школі великий мотиваційний вплив здійснює також домашнє відчуття безпеки і приналежності. Якщо воно є.

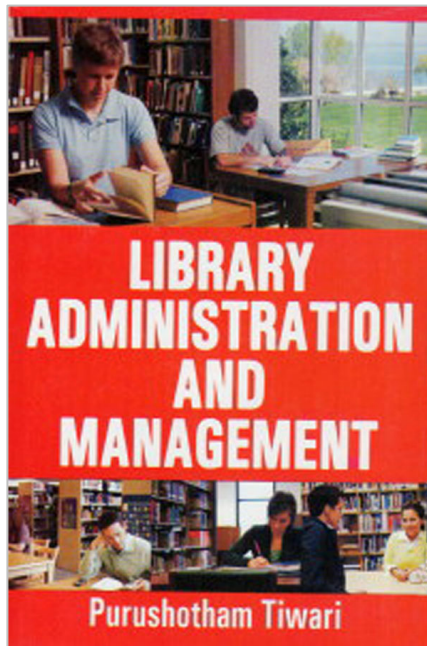
Шкільний клас або студентська група також діють мотиваційно – через добрі взаємні стосунки та обмін думок. Треба, щоправда, аби вони були внутрішньо інтегровані. Тим часом, після шести років навчання в основній школі (*szkola podstawowa*), у другій частині процесу здобуття освіти змінюються *п’ять* середовищ (основна школа – гімназія – ліцей – студії 1 ступеня – студії 2 ступеня) і групова діяльність, спрямована на навчання, просто зникає. Хто це вигадав і навіщо?

Натомість на робочих місцях зазвичай підкреслюється значущість зовнішніх мотиваційних дій, насамперед, з боку керівництва – через позитивну оцінку та винагороду, головню матеріальну. Символічні форми визнання і поздоровлення вважаються (неслушно) маргінальними. Але біля них з’являється внутрішня мотивація, за умови, що фахову роботу виконавці схвалюють, ефективно виконують і на додаток вважають її у широкому значенні цінною. Тут мусить бути така єдина тріада, аби справді мотивувати. Отже, бачу тут підстави нашого професійного розчарування, бо низький авторитет професії, нужденні заробітки та ідіотичний стереотип бібліотекаря таку мотиваційну тріаду успішно блокують.

Окрім того, дослідження показують, що з перебігом життя настає переоцінка професійної мотивації. Наскільки в молоді роки, на початку кар’єри, цінується у роботі те, що нове, мінливе і тому привабливе, так із часом мотиваційної цінності набувають ті аспекти професії і конкретно роботи, яка виконується, що вимагають знання та досвіду. Отже, поза всякими сумнівами, це простір бібліотечної діяльності, через підтримку неперервного самонавчання і неформальної професійної самоосвіти. Зараз, однак, більше про це говоримо, ніж реалізуємо.

Ніби про бібліотекознавство [*]

Purushotham Tiwari. *Library administration and management*. New Delhi: APW Publishing Corporation, 2012. 291 s. ISBN 978-81-313-1550-7.

Відавна приязною з бібліологічною та інформологічною літературою. Читаю різноманітні публікації: чудові, добрі, посередні, слабкі, також ідіотичні – тому я думав, що мене неможливо здивувати. Але помилився.

Придбав собі книжку з Індії, бо її назва видалася мені корисною, але при читанні огорнуло мене небувале здивування. Не міг собі уявити, що можна публікувати подібне убозтво і ще вимагати за це гроші. Видавець визначив автора як “відомого професора”, але не помістив його ніде, та й я, незважаючи на ретельний пошук, не знайшов жодного його місцезнаходження. Не маю сумніву, що з нього такий професор, як з мене балерина. Бо те, про що пише, не вміщається у голову.

Спочатку (невідомо навіщо) пробує представити Бібліотеку ООН, яка займається нагромадженням, зберіганням і розповсюдженням документів цієї організації. Детальні описи є в Інтернеті, але П. Тіварі плете своєму: що матеріали удоступнюються тільки

зареєстрованим користувачам (де і чому?), а також, що ця бібліотека об’єднує малі бібліотеки, розсіяні по цілому світу. Насправді не об’єднує, а розповсюджує документи ООН, співпрацюючи в цій сфері з 405 бібліотеками – справді по цілому світу – зокрема, і з національними бібліотеками. Визначення “малі” взято зі стелі.

Далі автор описує програму інформаційно-бібліотечного навчання у семи університетах Індії, та вже з коментаря видно, що не має про це ясного поняття. Так само і про функції бібліотек, серед яких особливо вирізняє... протипожежну охорону. Це далі дає привід описати декілька бібліотек, які згоріли. У довільному (дуже довільному?) продовженні теми є також жменя гасел на тему консервації бібліотечних фондів, а при цій нагоді настає – увага!! – розміщення Львова у Болгарії.

В книжці (бо то все-таки Індія) було прокоментовано деякі правила Ш. Р. Ранганатана, однак так примітивно, що це просто не надається до читання. Ці правила намагалася прикласти в цілому до медіа Керол Сімпсон, що також у цьому тексті було прокоментоване, так само наївно. Є там і думка про заробітки бібліотекарів. П. Тіварі вважає, що наші зарплати (я перерахував із рупій) складають від 6000 до 12000 злотих. Фантазує чоловік.

У словниковій формі, виписані звідки вдалося, часто без вказівки на джерело знаходяться в цій публікації біограми деяких осіб – не тільки бібліотекарів, тому важко сказати, навіщо і чому тут зустрічаються Лейбніц, хімік Освальд, Лафонтен. Просто вони там є. Серед бібліотекарів, які ще живуть, з’явився Майкл Гормен. Із прочитаної раніше літератури я встановив джерела цієї презентації. Це книжка Гормена “Introduction to public librarianship”, а також текст про нього у “Journal of Docu-

mentation” (1/2002), автором якого був Моріс Лайн. Лайн справді присутній у тому, що названо бібліографією, але щоб додати книгу Гормена, то місця вже забракло.

Напевно кожен визнає, що чогось такого не зустрічає щодня. Про всяк випадок зазначу, що про управління бібліотеками в цій книзі немає жодного речення. Може бути, це навіть і добре.

Між Інтернетом і літературою [****]

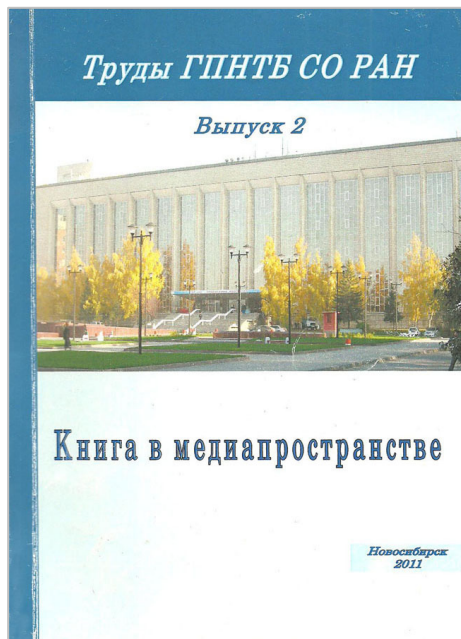
Книга в медиапространстве / ред. И. В. Лизунова. Новосибирск: ГПНТБ СО РАН, 2011. 384 с. (Труды ГПНТБ СО РАН, вып. 2). ISBN 978-5-94560-213-7.

Дуже цікавий, із широкою (але в розумних межах) тематикою том публікації видала бібліотека Сибірського відділення Російської академії наук у Новосибірську. Вільний від пустослів'я та псевдотеоретичного базікання, він містить багато цікавої інформації та креативних думок, сформульованих предметно і на доброму інтелектуальному рівні. Читається з великим задоволенням.

Головним предметом роздумів є співіснування форм – електронної та друкованої книги, яких (як тут пишуть) немає сенсу взаємно протиставляти. У даний час вони функціонують поруч і ніщо не свідчить про те, аби мало бути інакше. Мають, отже, разом, хоча й по-своєму, служити доповненню знань, покращенню різноманітних умінь та збагаченню відчуттів. Наразі вони повинні виконувати одні й ті ж функції, тільки трохи інакше, доповнюючи одна одну взаємно, але навіть це тепер не відбувається. Лише коли б електронні книги перейняли *всі* завдання літератури і, окрім того, перестали би бути аналогами друкованих книг, тоді, можливо, можна було б говорити про заміну одних іншими.

Електронні книжки розпочали своє існування внаслідок цифрового відтворення друкованих матеріалів і значним чином так є і дотепер. На мою думку, це протез літератури, щось подібне до кіно на телебаченні. Як зауважено в цій книжці, оригінальні риси цифрової мови (нелінійність, сегментація, гіперлінки) не використовуються. Наукові тексти, створені спеціально для Інтернету, з'явилися пізніше, але важко визначити, чи вони до цієї іншої мови справді пристосовані. Тому навіть поняття і визначення нечіткі, загальні: науковою “електронною книжкою” вважається кожен науково-інформаційний (?) переказ, адаптований до електронної пересилки. І ніхто не морочить собі голову розрізненням між форматами онлайн і переміщуваними електронними книжками, які, своєю чергою (як написано), є недовготривалими і дорогими.

Тим не менше, Інтернет є джерелом потоку інформації, який, на думку авторів, подвоюється за 8–12 років, хоча цілковито нова інформація складає там не більше 25 %. Цього, однак, вистачає, щоб говорити про надлишок, а тим самим і про кризу

інформації, яку неможливо використати повністю. Суспільство губиться в гігантському океані інформації, зокрема, тому, що постійно виникають нові наукові дисципліни, інші ж прямують до несподіваної інтеграції, так само у рухливій гущі нових понять і термінів, але також і серед великої кількості неякісної і неактуальної інформації. Завданням бібліотек є як участь в переданні інформації, так і підтримка та консультивання користувачів. Якщо із цим не впораються, то зникнуть.

У кількох текстах зроблено спробу окреслити сферу дії книги, бібліотек та Інтернету в Росії, наводячи різноманітні статистичні дані, які, щоправда, є такими взаємосуперечливими, що важко їм вірити. Це виглядає так, ніби редактора у певний час зморив сон.

За однією оцінкою, книжки читають 80 % працюючих росіян – такий показник виглядає дуже завищеним, бо, за іншою інформацією, лише 14 % росіян користуються публічними бібліотеками (мабуть, таки більше). Що ж до користування Інтернетом, то жодні показники не є вірогідними за винятком загального зауваження, що поза великими містами охоплення Інтернетом невелике. Так само продаж книг через Інтернет, за винятком міст із мільйонним населенням, розвивається слабо через високі ціни, поганий асортимент та жахливу поштову пересилку. Головним Мережевим постачальником книг є *Ozon.ru*; такий варіант використовують 8 % покупців книг. Увага, однак, звертається на те, що, хоча й у загальній перспективі, *промоція* літератури в Інтернеті є помірно успішною.

Кілька текстів зосереджено на комунікаційній (і не тільки) проблематиці Далекого Сходу. Разом з росіянами там живе 40 невеликих народів, які складають загалом 0,2 % населення цілої Росії, – із клопотами щодо збереження власних мов. Надати певний шанс могло би видання книг цими мовами, однак комерційні шанси нульові і без фінансової підтримки центральної та/або місцевої влади нічого з того не вийде. Тим часом таку допомогу надає лише влада Якутії – тепер це Республіка Саха з гігантською територією та населенням, меншим за мільйон осіб. В інших місцях перспективи погані.

Місцева преса, незважаючи на те, що читачі віддають їй перевагу порівняно із центральною, не функціонує там добре. Відносно найкраще, завдяки надходженням від реклами, утримуються газети у містах-мільйонниках (Новосибірськ, Іркутськ, Томськ), але падіння накладів відзначають всюди. Колишні “впливові” газети збереглися лише там, де їх перебрала місцева влада, не обов’язково приєдна до незалежної преси. Так як зараз влада має у своєму розпорядженні кіоски з пресою, а вартість паперу та поліграфічних послуг постійно зростає, то може бути й так, що у майбутньому утримуються лише офіційні газети.

Інша справа, що у цілій Росії медіа залежні, чи від політичної влади, чи від комерційних видавців, і цензура зовсім не зникла. Тому, згідно опитування, пресі не довіряє 50 % респондентів, а 20 % не вірить взагалі нікому. В результаті й далі функціонує (тепер також і в Інтернеті) самвидав. Є політичний, який творить демократична опозиція, так само є націоналістичний, навіть фашистський, також ортодоксально комуністичний самвидав, є й літературний і музичний. Однак їх сфера побутування – мізерна.

Що ж до бібліотекознавства, в цьому томі домінує пропозиція широкого використання інтернет-промоції та сучасного піару, зокрема, входження, навіть вторгнення до різних суспільних платформ. Як можна помітити з поданих сигналів, сучасний бібліотечний маркетинг представляють загалом в’яло і старомодно. Наголошують

також на низькому професійному рівні бібліотекарів, який втілюється у низькій якості функціонування бібліотек. Є, щоправда, в Росії аж 48 журналів із галузі бібліотекознавства та інформології, з них 16 мають “якісь” електронні версії, в тому числі два – повні. Але резонанс дуже слабкий. Бібліотекарі не читають ані професійних журналів, ані фахової літератури. Боюся, що так є не тільки в Росії.

Значеннєві несподіванки [*****]

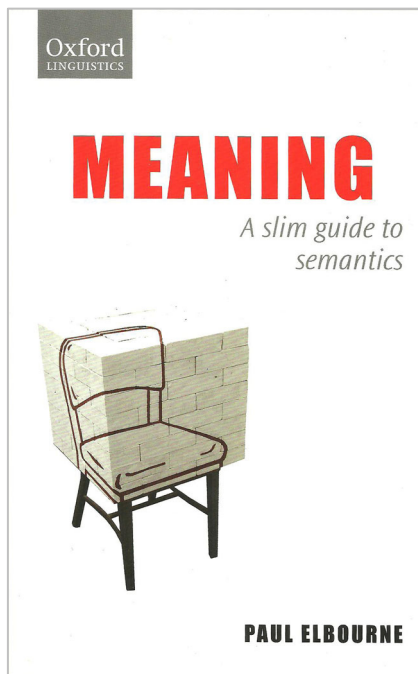
Paul Elbourne. *Meaning. A slim guide to semantics*. Oxford: Oxford University Press, 2011. 174 s. ISBN 978-0-19-969662-8.

Віддавна мене дивує і турбує інформатологічна необережність щодо спрощеного розуміння процесів інформаційної (та будь-якої іншої) комунікації, яке оминає будь-яку інтерпретацію отримувача; тоді з’являється припущення, ніби інформація “переливається” з комунікаційних джерел до людського мислення автоматично, в непорушному, первісному стані. Наслідком цього є панінформаціонізм чи визнання всього у комунікації інформацією – включно з неправдою, вигадками та безмістовними переказами. Звідси й “інформаційне”, зрештою, варварське розуміння літератури та мистецтва (також музики), прирівнювання людської думки і способу мислення до комп’ютера і кібернетичних операцій. Це жахлива помилка. Якби так було, то не існувало би протилежності між таксономією та фольксономією і тегуванням в описі повідомлень, бо вся процедура їх виявлення, класифікації, архівування та трансляції виявилася б найпростішою із простих.

Потрібен інший підхід. А шлях до цього проходить через ближчі контакти з психолінгвістикою та семіотикою. Тому відзначаю тут дуже цікаву публікацію Пола Ельбурна з лондонського університету Квін Мері (одного із 22 університетів в цьому місті), де розглянуто проблематику формування значень.

Автор зазначає, що існують дві різні концепції творення значень в розмовній мові і (тим самим) у писемній мові. У референційній концепції йдеться, що індивідуальні значення слів постають зі звернень до реальної дійсності, тому можна прийняти, що для всіх подібних значень основу складають спільні риси об’єктів, виражені (представлені) словами / знаками. Проблема, однак, у тому, що такі спільні риси не завжди існують. Багато слів з’являються без реальних відповідників, особливо абстрактні поняття та умоглядні формулювання, чого на *цій* основі пояснити не можна.

Інтерналістська теорія пояснює, що значення слів виникають із понять, закодованих у свідомості: значення слова і (ширше) знаку загалом добудовує і уявляє думка. Однак, незважаючи на подібність нейронних зв’язків у людей, значення тих самих слів / знаків можуть відрізнятися у різних людей. Як колись визначив Ноам Хомський, кожен має свої значення слів, які справді подібні до чужих значень,

але часто менше або більше від них відрізняються. Це все, як легко можна зауважити, сильно ускладнює ніби просте пояснення процесів інформування.

Окрім того, значення слів бувають неясними або двозначними, різноманітними, а також метафоричними, переносними. Також – про що автор не згадує, але говорить про це насамперед структурна семантика – вони можуть виникати завдяки іншому, ніж десигнаційний (структура: знак > предмет, що означається, або десигнат), механізму. Значення слів з'являються ще й через взаємні стосунки (добрий > кращий > поганий) або завдяки різнорідним контекстам.

Однак у вербальній та письмовій комунікації носіями змісту є не так поодинокі слова, як їх сполучення, речення, цілі вислови. П. Ельбурн стверджує, що значення речень (як і слів) виникають із понять та з принагідних звернень до дійсності, також із комбінації слів у реченнях та значеннєвої тяглості *разом*, а це все ще спирається на *вибір* з переліку різних можливостей. Речення можуть відноситись до конкретної, для кожного іншої, дійсності, але також і до загальної чи понятійної дійсності, а ще до *можливої* дійсності, умоглядної, абстрактної (симулякри), отже, ні правдивої, ні фальшивої. А на додаток їх значення з'ясовує і спосіб застосування – граматичний, синтаксичний, стилістичний.

Це в будь-якому разі означає, що в окреслених контекстах та обставинах відбору значення можуть змінюватися. В комунікаційних джерелах це існує в потенційному стані, натомість у процесах відбору інформації присутня конкретизація значень. Приблизно 80 років тому Роман Інгарден сформулював концепцію схематичності літературного твору та теорію, що у такому творі знаходяться недостатньо окреслені місця, які під час читання доповнюються читачем шляхом індивідуальної конкретизації. Він розглядав лише літературні твори, однак у світлі того, на що звертає увагу П. Ельбурн, та й інші, це є правилом, характерним для цілої усної та писемної комунікації загалом.

Правда, що людина мислить не тільки вербально, однак теоретичні поняття формуються головню у мові слів. З іншого боку, можливими є поняття, для яких слова не існують. Отже, взаємовідносини між конкретними та абстрактними поняттями, а також знаками / словами, що їх представляють, є дуже складні.

Індіанці піраха не придумали у своїй мові назв для визначення кількостей більших, ніж три, бо вони не були їм потрібні. Це значить, що конкретна дійсність визначила брак абстрактних знаків. З іншого боку, буває, що в деяких мовах слова / поняття (абстрактні знаки) інколи накидають конкретним об'єктам риси, яких насправді немає. Польські “drzwi” (“двері”) не мають однини, яка існує в англійській мові (“door”). Натомість “корабель” (“ship”) в англійській мові – жіночого роду, що по-польськи нікому не спало б на думку.

Автор виразно підтримує позицію, що *значення* слів та речень формуються з понять у людських думках. Тому вони можуть бути різними для різних осіб, тому можуть змінюватися з часом і тому проголошені чи записані (додам: також інформаційні) тексти піддаються при сприйнятті інтерпретації чи перекладу на індивідуальні категорії мислення. Їхня конкретизація не мусить бути ідентичною серед різноманітних споживачів інформації, хоча різниця може бути незначною, навіть – з точки зору важливості – її може не бути взагалі.

Креативне бібліотекознавство [*]**

Alice Crawford. *New directions for academic liaison librarians*. Oxford: Chandos Publishing, 2012. 160 s. ISBN 978-1-84334-569-5.

Liaison librarian – це в англomовних наукових бібліотеках бібліотекар для зв'язку, контактів, який формує стосунки між бібліотекою ВНЗ та студентами і викладачами. Суть справи полягає власне в активній позиції бібліотеки та її представників щодо навчального закладу. У важкий час комунікаційних та функціональних змін і – немає що приховувати – своєрідного зламу, навіть кризи у взаємних контактах, ця проблема є серйозною і важливою.

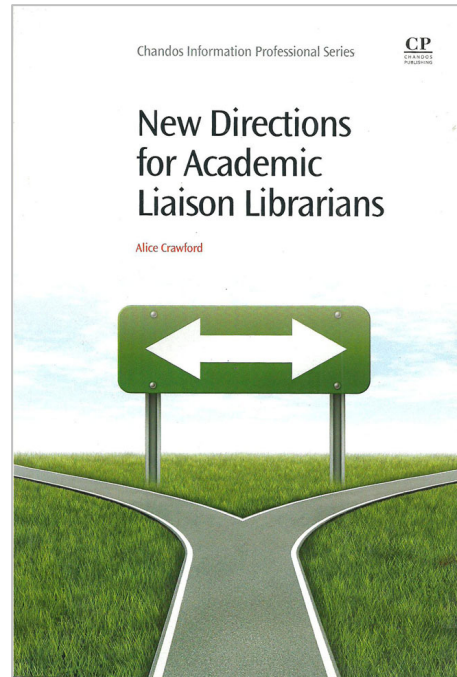
Про неї пише Еліс Кроуфорд з бібліотеки університету Сент-Ендрюс (Шотландія, Велика Британія), намовляючи бібліотекарів до креативної активності, – і має в тому цілковиту рацію. Гірше, що спосіб цього намовляння і загалом писання залишає бажати кращого: пустослів'я, балаканина і переказ байок присутні дуже помітно, відсуваючи на другий план істотні речі. Тим більше, що за будь-якої нагоди авторка охоче дозволяє собі різні відступи, подаючи загальновідомі речі та банальні думки.

На додаток значну частину цього тому займає опис бібліотекарських пригод її подруги у Малаві, що мало стосується предмету книги Е. Кроуфорд.

Зрештою, мені також не подобається головна думка, що такий зв'язковий бібліотекар – це спеціалізований бібліотекар з розширеним колом обов'язків. Бо для мене спеціалізований бібліотекар – це експерт-аналітик. Натомість на добрі контакти з ВНЗ повинна працювати вся його бібліотека під керівництвом директора чи іншого члена дирекції.

Зав'язання чи зміцнення цих контактів, на думку авторки, може бути наслідком завищених вимог для грантів на дослідницькі проекти. Теоретично це так. Але на практиці над науковими грантами у всіх країнах нависло прокляття жадливої бюрократії і кожен намагається висковзнути з клопотів з документами, а що менше контрагентів, то менше формулярів до заповнення. У різноманітних ролях я зустрівся з багатьма дослідницькими проектами і ніде не знайшов хоч найменшої згадки про участь бібліотеки чи бібліотекарів. Ще добре, якщо передбачено кошти закупівлі друкованих та електронних джерел для бібліотеки. І сумніваюся, що це була лише польська вада.

Натомість реальніше і вірогідніше звучить постулат творення у бібліотеках спільних для всього ВНЗ репозитаріїв, як і призначення окремого спеціалізованого (галузевого) бібліотекаря в головній бібліотеці для кожного факультету (правда, не всі факультети стосуються однієї галузі науки) або самостійного виконання бібліотекою спонсорських проектів, таких як *Бібліотека поезії* у Сідней або програма оци-

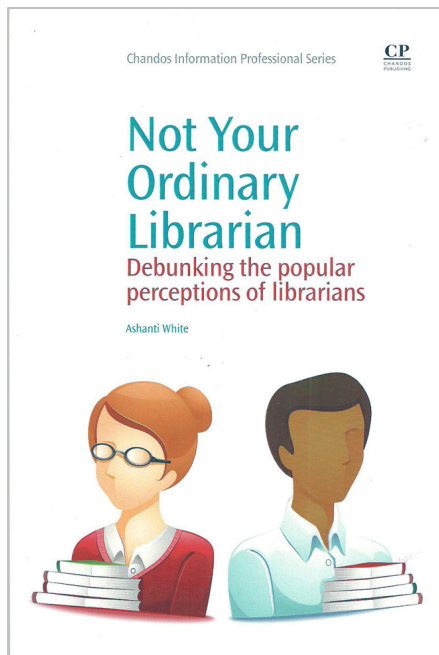

фрування фондів у Глазго. Але спочатку потрібно отримати такий грант, а жодної гарантії немає. Та і взагалі немає певності, що реалізація таких проєктів дійсно спричинить зміцнення контактів із викладачами ВНЗ.

Е. Кроуфорд одночасно заохочує бібліотеки до посилення зв'язків зі студентами, із використанням Мережі, а особливо формули *Second Life*, суспільних порталів, місцевих ініціатив вікі, навіть безпосередніх, індивідуально адресованих контактів електронною поштою. Серед бібліотечних пропозицій бажаними, на її думку, є матеріали до навчання або допомога в пошуку в електронних інформаційних мережах. Це, звичайно, правильно, але в тому немає нічого нового.

На думку авторки, зараз відбувається зменшення кількості безпосередніх відвідин у бібліотеках і – що за тим йде – також зменшується потреба у порадах бібліотекарів-експертів. Це трохи суперечить загальному спрямуванню всього тексту і не підтверджується жодними доказами. Тим більше, висновок, що відповідно до сказаного росте потреба у бібліографічній, бібліометричній та антиплагиатовій підтримці, здається мені дуже ексцентричним. Що у цьому є спільного?

Збільшену активність та контактність бібліотеки ВНЗ Е. Кроуфорд трактує також і як засіб перебудови поточних бібліотечних уявлень та послаблення фальшивих стереотипів. Може бути, це один зі способів виправити образ нашої професії, але не такий вже ефективний, як вважає авторка: стереотипи довготривалі, незворушні як крига, їх важко розбити, бо вони підсвідомі. Потрібно знайти дійсно ефективні засоби, які би покращили образ бібліотек і бібліотечної справи. Тим часом, наведений у цій книжці матеріал не виходить поза звичайну практику і не передбачає жодних успіхів.

Образ [*****]

Ashanti White. *Not your ordinary librarian. Debunking the popular perceptions of librarians*. Oxford: Chandos Publishing, 2012. 216 s. ISBN 978-1-84334-670-9.

На тему поточного образу бібліотек, бібліотекарів і особливо бібліотекарок висловилося Ашанті Уайт, гарна і сексуальна темношкіра тридцятилітня жінка, спеціаліст із бібліотекознавства та інформології і лауреат нагороди Американської бібліотечної асоціації, авторка двох книг, добре прийнятих у США. Текст написаний відмінно, з фантазією, з гумором та темпераментом, а водночас добре підтверджений документами та містить раціональні пропозиції. На цю тему вже написано декілька книжок², але ця здалася мені найцікавішою.

Згідно з А. Уайт, стереотипи бібліотекарів функціонують в основному в поточній уяві та в поширюваних думках, тоді коли

² *The status, reputation and image of the library and information profession*. – Munchen: Saur, 1994; *The image and role of the librarian*. – Binghamton: The Haworth Information Press, 2002.

насправді більшість осіб цієї професії в роботі виглядають та діють зовсім інакше. Однак переконання, дуже вкорінені, все одно кружляють і напевно кружляти не перестануть, принаймні не відразу. Важливо, аби не давати підстав їм зміцнюватися.

Цікавою є авторська версія генеалогії бібліотечного стереотипу – навіть якщо не до кінця правдива. Отже, тоді, коли бібліотекарями були чоловіки, часто професори чи священники, ця професія мала велику повагу в суспільстві, у якому переважали неписьменні. З часом, однак, у бібліотечній справі стали домінувати жінки. А в XIX столітті та пізніше до працюючих жінок ставилися прохолодно або й відверто неприхильно. Вважалося, що вони обов'язково мусять бути незаміжні, тому нецікаві і безпорадні, а тому, напевно, категоричні. І так все те приклеїлося до оцінки цієї професії.

Це виглядає дуже антифеміністично, але важко зробити такий закид саме А. Уайт. З іншого боку, кожен стереотип завжди якось укорінений в минулому. Щось таки насправді мусило бути, коли під час американського опитування до поняття “бібліотекарка” аж 42 % респондентів дописали визначення “жандарм”, 25 % – “зациклена на чомусь особа” і лише 18 % – “цікава”.

Авторка згадує відомих осіб, пов'язаних із цією професією. Казанова, Стріндберг, Гувер, Мао, навіть папа Пій XI та інші – але той стереотип не похитнувся. Так само є й сигнали іншого бачення бібліотекарок. В 1920-х рр. у США захоплювалися небувалою вродою Беллі да Коста Грін, бібліотекарки Моргана. Нещодавно особливо привабливою визнавали Сару Пейлін, колишню бібліотекарку, губернатора Аляски та кандидата на посаду віце-президента. А в одній з реклам “Хонди” з'явилося визначення, що це “еквівалент гарячої бібліотекарки”. Однак стереотипи кружляють далі і якщо останнім часом все частіше говорять про автоматизовані бібліотечні пункти без персоналу, то викривлений портрет бібліотекарів також грає в цьому свою роль. Так, лише етнічним меншинам у США (Уайт знає це із власного досвіду) ця професія здається привабливою.

Вперту присутність у суспільстві поганого стереотипу бібліотечної справи А. Уайт небезпідставно приписує також ЗМІ. Всі пригадують музичний фільм 1962 р. “The music man”, який отримав Оскара, і де показано карикатурну постать бібліотекарки і подано так само ідіотичну (за змістом) пісню “Marian the librarian”. До цього фільму (як я зауважив) нав'язували пізніше Маршалл Маклюен та Умберто Еко. В іншому фільмі “The librarian” (2004 р.) головний герой справді досягнув 22 наукові ступені та звання, лише знань про світ – жодних. Загалом фільмографія рідко булавала приязна до бібліотекарів. У додатку авторка перерахувала багато фільмів, не лише американських, де змальовуються бібліотеки та бібліотекарі, частіше з насмішками, ніж (хоча б) нейтрально.

Трохи менш зухвало показують нас у телевізійних програмах, теж, однак, підкреслюючи задержуватий характер бібліотекарок і непристосованість їх до життя. Окрім того, у США особливо негативно сприйняли протести бібліотекарів щодо анти-терористичного закону “Patriot Act”*, який, зокрема, дозволив спецслужбам знаходитися з використанням бібліотечних матеріалів без відома і згоди самих користувачів. Тож лише в деяких оповіданнях для дітей бібліотеки постають у справді корисному світлі, як магичні місця.

* Ухвалений Конгресом США і підписаний президентом Джорджем В. Бушем 26 жовтня 2001 р., після терористичної атаки на країну 11 вересня 2001 р.

А. Уайт застерігає від легковаження негативними стереотипами професії, бо то справжня гиря на нозі. Потрібно їх спростовувати у щоденній діяльності, підкреслюючи відповідність ролі, а також приязнь, і уникаючи негативних контекстів. Особливо це стосується зайвої строгості у зауваженнях, перебільшених покарань (за матеріали, не повернуті вчасно) та розголошення інформації про покарання. Бо так виглядає самогубство професії.

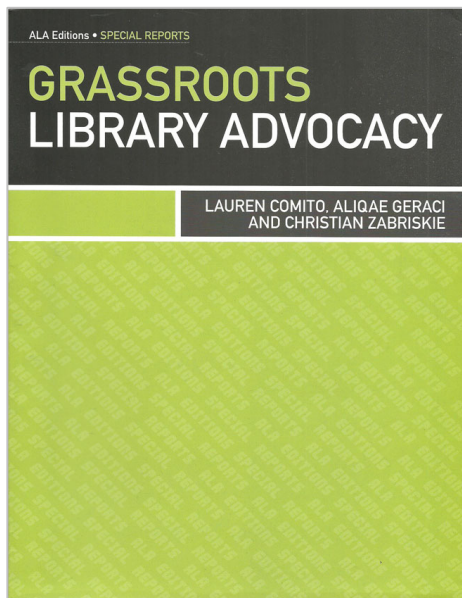
Однак ще більше, – розповідає авторка, – обов'язковою є активна позиція. Необхідно різноманітними способами пропихатися у медіа, до Інтернету, а особливо до соціальних мереж, щоби (у міру можливості) бути там і цікаво себе презентувати. Що зробити нелегко.

От бібліотеки у Балтиморі записали короткі промоційні ролики з бібліотекарками у головних ролях, представлені потім в Інтернеті. Зрозуміло, що кожна з цих бібліотекарок хотіла виступити як сильна жінка, активна діячка, а не просто як мила дівчина. А бібліотеки Техасу видали ілюстровані календарі, де були бібліотекарки із татуваннями, що кидаються у вічі. Важко сказати, чи то були добрі ідеї.

Завершуючи свої цікаві, влучні та раціональні думки, А. Уайт зробила ще огляд особистих сайтів бібліотекарок у американському сегменті Інтернету. Вдалося їй знайти хіба... десять, дійсно вартих уваги. Навряд чи це багато.

Промоція та піар [**]

Lauren Comito, Aliqae Geraci, Christian Zabriskie. *Grassroots library advocacy*. Chicago: American Library Association, 2012. 62 s. ISBN 978-0-8389-1134-1.

Про потребу промоції бібліотек, створення їх доброго образу і мобілізації суспільства до оборони бібліотечної справи троє авторів зі США – з практичним бібліотечним досвідом – написали презентабельну книжку. Нехай не вводять в оману кількість сторінок, бо формат книжки великий, а літери малі. Однак у змісті домінують банальності та загальновідомі речі; найпомітніший у ній брак ідей. Тому якщо Американській бібліотечній асоціації йшлося про практичний poradnik, то він виявився невдалим.

Центральна думка приводить до висновку, що використання бібліотек зростає, а штати бібліотек і фінансування – під час економічної кризи – зменшуються. Стосовно цього потрібно протестувати, вимагати свого і одночасно рекламувати послуги та позитивний образ бібліотеки, заохочуючи до діяльності навколібліотечні середовища. Але запропоновані способи цього заохочення показано наївно. Йдеться про те, що в деяких містах “спонтанно” організовано з цією метою бібліотечні об’єднання (Urban Libraries Unite), і ось на їх прикладі подаються поради, що робити і як діяти. Не обов'язково, однак, такий варіант є продуктивним і, напевно, не є універсальним.

Рекомендований напрямок діяльності полягає в пошуку для бібліотек якнайчисленнішої прихильної громадськості та спонуканні до активних, наступальних заходів. Вони мали б набути форми висилання до осіб, що ухвалюють рішення, електронних листів, поштових листівок, або відповідних промов на зустрічах, або навіть пікетів чи маршів протесту. Треба визнати, що з європейської точки зору цей арсенал засобів є дуже специфічний.

Я також не поділяю впевненості, яка в тексті багаторазово декларується, що люди охоче дадуть себе на це все намовити. В нашому випадку нічого на це не вказує. Якби у США так би справді було, то вся розглянута трохи вище розповідь Ашанті Уайт не мала б жодних підстав.

Автори натомість мають рацію, закликаючи до старанної, прорахованої наперед підготовки кожного заходу чи акції, навіть якщо вони мали б вважатися спонтанними. Вони пропонують чітко визначати, хто *насправді* щось вирішує і тому має стати адресатом виступів. Коли однак – щодо публічних та шкільних бібліотек – вказують пальцем на місцеву владу, то, мабуть, не повністю розуміють, про кого йде мова. Бо одночасно з'являється думка, що в цих виступах треба мати на своєму боці... депутатів місцевого рівня. Звичайно, треба, так би добре було. Правда, власне ці депутати ухвалюють рішення, а тому є адресатами таких виступів.

Інша рекомендація стосується моменту, коли найкраще формулювати свої вигоди чи побажання. Очевидно, це час, коли ухвалюють бюджетні рішення. Відповідним періодом також є час виборчої кампанії та виборів. Важко заперечити: про це знає кожен. Однак немає певності, чи з того всього щось потім вийде. Час розрахунків добре не описано.

Не все можна залагодити чужими руками. Звідси пропозиція використовувати всі нагоди для піару, які створює Інтернет, разом із різними соціальними платформами. Потрібно там сигналізувати про бібліотечні проекти та пропозиції, також про труднощі з їх реалізацією (у блогах та мікроблогах), однак настільки розумно, щоби не входити в безпосередній конфлікт з органами влади. Бо вони не завжди толерантні.

Автори також заохочують (так само, як і А. Уайт, але загальними фразами) до інтенсивніших контактів з фаховими медіа та з журналістами. Їх треба підкреслено шанувати, подаючи при тому відповідні повідомлення – короткі, правдиві, чіткі та належним чином прокоментовані. То не обов'язково забезпечує необхідний результат, але не потрібно цим розчаровуватися.

Є й пропозиція створювати спеціальні організації (на умовах, визначених законодавством), які би підтримували бібліотеки, згуртовуючи навколо себе прихильних осіб. Так, подібні спроби є всюди. Але маю враження, що їх ефективність у цій роботі дуже переоцінена.

Творення інформаційних систем []**

Катерина Лобузінна. *Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності* / відп. ред. О. С. Онищенко; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2012. 250 с. ISBN 978-966-02-6423-6.

Вперше повідомляю про українську публікацію, однак боюся, що вибрав не найкращу. Авторка працює завідувачем бази комп'ютерних програм у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського, є кандидатом (по-нашому – доктором) технічних наук і ухил в бік інформатики є в цій книжці величезним. У ній все в комунікації оцінюється як інформація, бібліотеки – це інституції суто інформаційні

(навіть музичні?), і панінформаціонізм у висновках досягає жахливих розмірів. Відповідно поняття про процеси комунікації – часто помірковані – виглядає слабким.

Немає ані сліду розуміння, що інформація під час відбору підлягає інтерпретації та інтерналізації (у різних випадках різній!). Спільнота споживачів трактується предметно – як пасивне середовище, яке ошаслиблюють якоюсь приємністю (послугою), а література блукає десь далеко і на малопомітному тлі. Є також навіть нав'язування до майбутнього, (ймовірно) безпаперового світу. Кращого? Це свого часу висміяв ще М. Гормен, пропонуючи, аби в такому випадку і вбиральні були теж без паперу. Очевидно, що сама по собі така позиція не є цілковитим винятком, однак якісь пропозиції у такій напрузі з'являються, незважаючи на все, рідко.

На жаль, на це накладається ще й пострадянська манера пустослів'я та дугої фразеології, відірваних від дійсності розлогих розважань, які нічому корисному не служать. Роздуми є для самих роздумів, з принагідним називанням того чи іншого – і все.

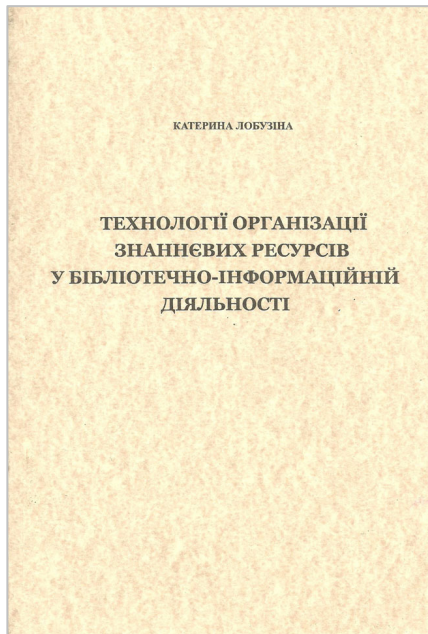
Постійно крутиться давно забута у світовій літературі назва “когнітивна”, також повторюється поняття “корпоративність”, яке у контексті творення інформаційних баз та систем вживається лише у Росії і є помилковим. По суті, мова йде про міжбібліотечні консорціуми. Окрім того, є поклики, зовсім декоративні, головню з російської, непродуктивні та банальні, що самою кількістю імітують науковий апарат: Іксінський сказав, що жовте є жовтим, Ігрековська написала, що два на два дорівнює чотири. Це дорога в нікуди.

В науковому тексті авторка покликається на публіцистику... Е. Тоффлера. Є також відсилки до К. Шеннона і Р. Вінера – так,

якби до Архімеда або Коперніка. При HTML з'являється Тім Бернерс-Лі, невідомо навіщо (якщо вже, то Дж. П. Лендоу), бо це нічого не вияснює. Звичайно, оригінальна структура мови HTML має для комунікації – також інформаційної – дуже важливе значення. Але жодного такого пояснення немає. Натомість є численні поклики на різні документи ЮНЕСКО та Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій (IFLA) (розумію: вони доступні в Інтернеті і по-російськи), але ці організації дуже люблять маніфести або декларації, навіть найвіддаленіші від дійсності.

Не хотів би знущатися, але приблизно половина цієї книжки або подає застарілу інформацію, або не має її зовсім. Ніде більше, без верифікації змісту та без *радикального* скорочення обсягу, таку публікацію не визнали б науковою. Правда, частина роздумів, які безпосередньо пов'язані з практикою, має сенс і може бути цікавою. Це стосується творення бібліотечно-інформаційних систем в цілому та в Україні.

Важко заперечити присутнє у книжці твердження, що розвиток обігу інформації залишається у тісному – хоча не єдиному – зв'язку з розвитком електронної Мережі. Є в тому й місце для бібліотекознавства, передовсім через електронізацію бібліотек,

спільне чи координоване накопичення і розповсюдження інформаційних матеріалів, а також через конструювання автоматизованих, міжбібліотечних інформаційних систем. К. Лобузін наводить дві стратегічні концепції таких систем, які спираються або на управління знаннями (США), або на творення знань (Японія) – в чому, зрештою, можна вишукувати ототожнення поняття інформації з поняттям знання, а це просто помилка. Але, можливо, мимовільна. Так чи інакше, в цьому контексті розміщено українську програму електронних бібліотек чи архівів “Бібліотека XXI”, однак охарактеризовано її дуже загально.

Авторка безапеляційно ототожнює бібліотеку з осередком лише інформації, але це неможливо прийняти. Бібліотека, очевидно, є документальною інституцією, але лише частково, бо окрім того має ще низку інших обов’язків і не слід це свідомо приховувати. Натомість правда, що в сучасній комунікації багато залежить від можливості бібліотеки ефективно виконувати свої функції, також від активної позиції бібліотекарів, які вже не є (тільки) сторожами інтелектуальних цінностей, але й обов’язково повинні бути провідниками по хаотичному комунікаційному світі.

К. Лобузін намагається поза тим описати процес творення цифрових бібліотек у світі як первісних генераторів цілих інформаційних систем, згадуючи, між іншими, польську бібліотеку “Polona”. Вона слушно звертає увагу на два види цифрових матеріалів, скерованих до архівування чи до розповсюдження. Це оцифрована література та оригінальні твори, з самого початку опубліковані у цифровому форматі. Але постало питання – що з того? – залишається без відповіді, хоча ця проблема особливо важлива.

Розлогішої характеристики дочекався також процес централізації та автоматизації каталогів, зокрема, на прикладі української Національної бібліотеки, з перерахунком різних проблем, клопотів і з презентацією ухвалених конкретних рішень. Однак контекст сучасного чи майбутнього у цій сфері не конкретизується достатньо чітко, незважаючи на вдалі, але поодинокі думки. Взагалі немає мови про раціональні оцінки, якщо – хоча б дуже скорочено – не виконується порівняння таксономічного та фольксономічного підходів до класифікації комунікаційних матеріалів.

Планована мета цієї публікації – охарактеризувати бібліотечно-інформаційний устрій і спонукати до відповідної рефлексії – була очевидно правильною. Проте реалізація не виявилася такою ж успішною. Так інколи буває. Правду кажучи, більше, ніж якість цієї книжки, дивує і то неприємно, група з кількох титулованих рецензентів, які схвалили таку версію тексту.

Яцек ВОЙЦЕХОВСЬКИЙ,
доктор габлітований, професор-емерит (Краків)

Переклад з польської Галини ПРОКОФ’ЄВОЇ та Олександра СЕДЛЯРА

Стаття надійшла до редакції 17. 12. 2012

Прийнята до друку 14. 11. 2013